

kenbare wenst door te dringen, en daarbij scherpe selectie, die niet van uitsluitend intellectueel-rationalistische aard behoeft te zijn oefent, dan wel of men tot de het meeste vooruitgang belovende onderwijs en onderzoek zich wil keren, waarbij in een aanvaardbare versie onder vooruitgang geen plat gewin maar vergroting van welzijn te verstaan is; reeds hanteert men de term 'bruto nationaal geluk'. Hiernaast plaatst zich het ideaal van de goed ontwikkelde, de veelzijdig toegeruste bewust geestelijk levende mens, die in de 16e eeuw humanist, in de 19e eeuw gentleman was, die heden een wat terughouding betrachtende, veelzins meelevende licht sceptische persoonlijkheid is. Universiteiten kunnen ondergeschikt worden gemaakt aan het vlot verloop van het statelijk gemeenschapsleven en zich als opdracht zien toebedeeld het nationaal belang aanzienlijk te bevorderen. Evenzo kunnen zij een meestal aan een bepaalde mogendheid en haar machtsversteving verbonden soms heel omvattende ideologie moeten helpen verbreiden, waarbij het onvermijdelijk is grote geestelijke offers – van intellectuele eerlijkheid en onbevooroordeeldheid – te brengen getuige de houding van vooraanstaande Russische geleerden, die in de jongste tijd Sacharov de atoomfysicus, afvielen. Nu eens zullen heel puntig de verschillen worden voorgedragen, indien zij zich al niet in de praktijk bijzonder pijnlijk openbaren. Er zijn waarheidsmaniakken voor wie de zuiverheid van de wetenschap bij afwerping van enig profijt schade leed: zo moet de op een wetenschappelijke maaltijd uitgebrachte feestdronk verstaan: 'to the higher mathematics and may it never be of any use to any one'. Aldus kan men begrijpen dat Newman uit hoofde van zijn ideaal der karaktervorming door de universiteit te bewerken nuttige kennis voor 'rommel' versleet. Daartegenover wordt ook de bitterheid verklaarbaar van hen, die met name in de niet ontwikkelde gebieden zich ergeren aan op Westerse leest geschoeide universiteiten, aan een in Afrika gevraagde overeenstemming met Frankrijk of Engeland naar eisen en naar inhoud der stof. Soms wil een nationaal gebonden universiteit toch een breder en hoger doel dienen; en bij alle onverdraagzaamheid was de ideologisch gebonden wetenschap niet te spoedig bereid waarheidsliefde in eigen kring te treffen: in het gunstigst geval worden daarom zij, die afwijken voor geestelijk ziek verklaard: zij lijden aan schizoheterodoxie. Frappant is dat in de eerste wereldoorlog de meer onbevooroordeeld zich opstellende universiteiten van Duitsland, Engeland en Frankrijk zeer heftig, puur nationalistisch met alle leerstellige aankleve van dien partij hebben gekozen om dat nog tot omstreeks 1928 wat de geallieerden betreft voort te zetten met grote geleerden soms als de meest verbitterde woordvoerders. De fameuze 'Aufruf an die Kulturwelt' van 4 oktober 1914, de door vele geleerden ondertekende open brief in de Times van 21 oktober 1914, de